

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Постанова проблеми. Головним чинником економічного зростання й забезпечення належного місця вітчизняної економіки у світовій економічній системі є ефективне використання інновацій, які перетворюються на вирішальний фактор соціально-економічного розвитку і відіграють провідну роль у вирішенні економічних, екологічних, соціальних та культурних завдань. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває розгляд комплексу питань щодо інноваційної діяльності підприємств і, зокрема, інноваційного потенціалу як системного показника, що характеризує рівень ефективності управління підприємством у реалізації стратегії інноваційного розвитку.

Аналіз досліджень. Як показав аналіз вітчизняної літератури, інноваційний потенціал, як одне з основних понять інноваційної теорії, і як економічна категорія, перебуває в стадії розробки й вивчення вітчизняними вченими, що займаються проблемами інноваційного розвитку. Особливо в роботах останніх років спостерігається зростаючий інтерес дослідників, як безпосередньо до терміна „інноваційний потенціал”, так і, що особливо важливо, до факторів, що мають вплив на дану категорію й визначають її розмір.

На нашу думку, розробка теоретичних положень, методів оцінки й рекомендацій з використання інноваційного потенціалу може допомогти керівництву підприємства правильно зорієнтуватися у сучасній ситуації й розробити комплекс заходів щодо стабільного й поступального розвитку підприємства.

Для цілей виявлення напрямків удосконалювання управління підприємством на основі формування й використання інноваційного потенціалу виникла необхідність уточнити сутність інноваційного потенціалу як економічної категорії й розглянути його структуру.

Вивченням та дослідженням питань з цієї проблематики займаються такі відомі українські та зарубіжні вчені, як Ю. Бажал, В. Бридун, А. Гальчинський, Н. Гончарова, В. Гусєв, Б. Данилишин, С. Кіреєв, Г. Козаченко, В. Онищенко, В. Семиноженко, М. Краюхін, Л. Байбакова, М. Алле, Л. Водачек, О. Водачкова, П. Друкер, Е. Менсфілд, Б. Санто та інші.

Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць і досліджень з обраної тематики, слід зазначити, що в літературі не існує однозначного визначення поняття „інноваційний потенціал”, що в свою чергу свідчить про на-

явність неоднозначності в розумінні сутності зазначеної категорії. Це значною мірою ускладнює вироблення конкретних практичних рекомендацій з його формування, оцінки й ефективного використання й, таким чином, негативно позначається на кінцевих результатах інноваційної діяльності. Тому необхідне проведення подальших досліджень стосовно інноваційного потенціалу.

Сучасна економічна наука запозичила термін „потенціал” з фізики, де він визначає кількість енергії, що нагромадила система і яку вона здатна реалізувати в роботі.

Поняття „інноваційний потенціал” стало концептуальним відбиттям феномена інноваційної діяльності, воно розгорталося й уточнювалося в ході методологічних, теоретичних та емпіричних досліджень й одержало розвиток з початку 80-х років ХХ століття. Останнім часом це поняття знаходить все більше поширення, з'являються самостійні дослідження, присвячені аналізу різних його аспектів. Порівняно недавно поняття „інноваційний потенціал” стало вводиться в число понять економічної науки як економічна категорія.

Перш ніж визначити поняття „інноваційний потенціал”, необхідно зупинитися на ключовому слові „потенціал”, яке виникло від латинського слова „Potentia”, що буквально означає „сила”. Більш широке тлумачення даного поняття означає можливості, наявність сили, запаси, засоби, які можуть бути використані або внутрішні можливості, ресурси, спрямовані на досягнення результату. Стосовно до даної праці ми під потенціалом розуміємо можливості, виражені в ресурсній структурі конкретного підприємства, придатні для досягнення ефективного, економічно обґрунтованого його функціонування.

Отже, узагальнено під потенціалом прийнято розуміти здатність господарюючого суб'єкта найбільш ефективно реалізувати те або інше функціональне завдання при максимальному використанні наявних економічних ресурсів. Відповідно до цього принципу, під інноваційним потенціалом прийнято розуміти економічні можливості підприємства щодо ефективного залучення нових технологій у господарський оборот. До таких можливостей можна віднести інтелектуальні, матеріальні, фінансові, кадрові та інфраструктурні. Стосовно до предмета дослідження сказане означає, що інноваційний потенціал представляє наявні ресурси суспільства, держави або якоїсь іншої виробничо-економічної системи, які можуть бути використані для здійснення інноваційної діяльності.

Поняття „інноваційний потенціал” має широке коло визначень. У багатьох дослідженнях автори концентрують свої зусилля на дослідженні окремих сторін інноваційного потенціалу, тому в літературі представлені його специфічні визначення, що слабо співвідносяться між собою.

Так, інноваційний потенціал — це сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності [1].

В. А. Верба, І. В. Новікова інноваційний потенціал підприємства трактують як сукупність інноваційних ресурсів, які перебувають у взаємозв'язку, та чинників (процедур), які створюють необхідні умови для оптимального використання цих ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому [2].

І. Р. Бузько стверджує, що інноваційний потенціал визначається здатністю підприємства розробляти й реалізовувати інноваційні проекти [3]. Такої ж точки зору дотримується С. Н. Ілляшенко, наголошуючи на науково-технічну основу й орієнтацію об'єкта дослідження на споживача й характеризуючи інноваційний потенціал підприємства, як здатність до впровадження досягнень науки й техніки в конкретні товари, які можуть задовольнити потреби й запити споживачів [4].

А. Г. Поршнев розглядає інноваційний потенціал підприємства як міру готовності виконати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто міру готовності до реалізації проекту або програми інноваційних стратегічних змін.

В. Н. Фридлянов дає наступне визначення: інноваційний потенціал підприємства — це сукупність науково-технічних, технологічних, інфраструктурних, фінансових, правових, соціокультурних та інших можливостей, що забезпечують сприйняття й реалізацію нововведень, тобто одержання інновацій [5].

Група дослідників на чолі з М. Н. Титовою вважають, що інноваційний потенціал — це здатність розглянутого об'єкта реального сектора забезпечити достатній ступінь відновлення факторів виробництва, їхніх комбінацій у технологічному процесі та продукті, що випускається.

С. В. Кочетов вважає, що інноваційний потенціал являє собою сукупну здатність наявних у підприємства ресурсів досягати поставлених інноваційних цілей [6].

Мета статті — визначити основні поняття інноваційного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу. Аналіз тлумачень інноваційного потенціалу підприємства виявив, що так чи інакше більшість авторів схильні вважати, що інноваційний потенціал, насамперед, є характеристикою ресурсної бази. Саме слово „потенціал” має подвійне значен-

ня: перше, це фізична характеристика — величина, що характеризує запас (ресурси), друге — ступінь потужності (прихованих можливостей) у якому-небудь відношенні (для якої-небудь мети). Саме друге значення слова „потенціал” припускає розглядати інноваційний потенціал підприємства не просто як саму наявність ресурсів, а саме як можливість використовувати наявні ресурси відповідно до мети розвитку. Дане положення дало підставу розглядати інноваційний потенціал ширше: інноваційний потенціал підприємства це міра його готовності виконувати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто міра готовності до реалізації інноваційного проекту або програми інноваційних перетворень і впровадження інновації.

Таким чином, на сучасному етапі відбувається формування поняття „інноваційний потенціал”. Розвиваючись, окремі аспекти досліджуваної категорії розкривалися через використання в сучасній економічній літературі понять науково-технічного потенціалу, науково-інноваційного потенціалу [7], наукового потенціалу, потенціалу трансформації технології, науково-дослідного й дослідно-конструкторського потенціалу, кадрового потенціалу.

Отже, при розгляді інноваційного потенціалу в сучасній економічній літературі вченими виділяються 4 підходи до його визначення:

1. як сукупності різних видів ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності підприємства;
2. як „міра готовності” підприємства виконати поставлені цілі в області інноваційного розвитку;
3. як здатність підприємства розробляти й реалізовувати інноваційні проекти;
4. як сукупність можливостей підприємства в інноваційній діяльності.

Таким чином, існують різні підходи до тлумачення цього поняття. Одні автори роблять наголос на наявності ресурсів, інші на можливості їх використання. Але більшість керується все ж так званним ресурсним підходом, тобто уявляє інноваційний потенціал як сукупність ресурсів, виділяючи найчастіше такі її елементи, як кадрова, інформаційно-методологічна, організаційна й матеріально-технічні складові. Такий підхід до трактування інноваційного потенціалу не є достатнім.

На нашу думку, інноваційний потенціал — це органічне сполучення ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх факторів інноваційного середовища бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства, та невикористаних (прихованих) можливостей, які можуть бути введені в дію для досягнення цілей економічних суб'єктів. Він визначається готовністю й здатністю промислового підприємства до використання інноваційних можливостей, реалізація яких дозволяє забезпечити планомірний і поступальний розвиток підприєм-

ства за допомогою цілеспрямованого залучення нововведень. Саме інноваційні можливості та спроможність підприємства їх ефективно використати становлять основний зміст інноваційного потенціалу.

Джерела інноваційних можливостей полягають, насамперед, у різного роду змінах. Можна виділити два основні види змін: зміни як результат впровадження нововведення, й зміни як джерело інноваційних можливостей. Тут доцільно відзначити й той факт, що зміни як джерела інноваційних можливостей визначаються сукупністю всіх змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі підприємства.

У дослідженні П. Друкера підтверджується очевидність того, що джерела інноваційних можливостей складаються, насамперед, у різного роду змінах [8]. Він відзначає, що їх можна знайти, як в рамках самого підприємства (несподіваний успіх якого-небудь товару або послуги), так і в зовнішньому середовищі (в соціальному, політичному й інтелектуальному середовищі — демографічні зміни, тобто зміни чисельності, складу населення, вікової структури, рівня зайнятості, освіти й доходів.).

Інша інноваційна можливість — несподівана невдача. На відміну від успіху, невдачі завжди привертають увагу працівників підприємств, якщо основні причини невдач (прорахунки в плануванні, грубі помилки, некомпетентність) відсутні, варто звернути увагу на зміни на ринку, а кожна істотна зміна є можливістю для інновацій.

Варто мати на увазі, що відмова від застарілого нововведення теж являє собою інноваційну можливість. З даного приводу П. Друкер відзначає, що свідомо відмова від безперспективної роботи дійсно є передумовою до успішного пошуку нової й багатобічної області додатка зусиль, відмова — це ключ до інновацій, тому що в результаті вивільняються необхідні ресурси і в той же час він стимулює пошуки нового, котре прийде на зміну старому [8].

Інноваційні можливості підприємства різноманітні й саме вони визначають масштаби інноваційного потенціалу. Дане ствердження дозволило виділити три основні риси інноваційного потенціалу: інноваційний потенціал підприємства визначається його реальними інноваційними можливостями; інноваційні можливості підприємства багато в чому залежать від наявних у нього ресурсів, тому інноваційний потенціал підприємства характеризується також і певним обсягом ресурсів, як залучених, так і не залучених у виробництво, але підготовлених до використання в ньому; інноваційний потенціал підприємства визначається не тільки наявними інноваційними можливостями, але й готовністю й здатністю до їхнього використання з метою втілення нововведень.

Удосконалюванням пропорцій і підтримкою збалансованості видів використовуваних ресурсів, підприємство збільшує свої інноваційні можливості, організованість. Готовність і здатність використовувати інноваційні можливості виявляється в ході аналізу й оцінки складових інноваційного потенціалу.

Оскільки виробнича система складається із взаємозв'язку елементів зовнішнього середовища, виробничого процесу (засоби праці, предмети праці, праця), технічної й організаційної впорядкованості, в основі актуальності структурної взаємодії якої лежить інновація, то й інноваційний потенціал, на нашу думку, утворить ядро загального потенціалу підприємства, оскільки ядро — це внутрішня, центральна частина виробничої системи.

Кожна складова інноваційного потенціалу підприємства має кількісну і якісну характеристики. В умовах конкуренції якісні показники інноваційного потенціалу поряд з кількісними, відіграють важливу роль у переробці ресурсів для виробництва благ. Разом з тим вони взаємообумовлені, оскільки для забезпечення „якості” необхідна певна „кількість” на яку буде поширюватися ця „якість”. Тому важливим завданням на шляху розгляду інноваційного потенціалу підприємства є, по-перше, в описі його складових (класифікація потенціалу), по-друге, у визначенні його якісних характеристик. У зв'язку із цим на рис. 1 ми пропонуємо структуру загального потенціалу підприємства і його основні складові в їхній взаємодії: виробничо-технологічний, науково-технічний, фінансово-економічний, кадровий, організаційно-управлінський, інформаційний потенціал, потенціал маркетингу й інноваційний потенціал, що представляє ядро всього потенціалу, органічно входячи в кожен його частину.

Для урахування, аналізу і підвищення ефективності управління інноваційним потенціалом необхідна його науково обґрунтована класифікація. Продумана й у науковому плані обґрунтована класифікація дозволяє не тільки його грамотно враховувати, але й аналізувати рівень його використання з усіх боків і на цій основі одержувати об'єктивну інформацію для розробки і реалізації ефективної інноваційної стратегії й політики. У цьому зв'язку, на рис. 2 нами представлена класифікація інноваційного потенціалу підприємства.

Так, за сферою формування інноваційного потенціалу підприємства представляється доцільним виділення інноваційного потенціалу, що формується у виробничій і невиробничій сферах.

Під елементами інноваційного потенціалу підприємства розуміються організаційно-управлінська, науково-технічна, маркетингова, виробничо-технологічна, інформаційна, кадрова й фінансово-економічна складові.

Класифікація інноваційного потенціалу підприємства за суб'єктами, що беруть участь у формуванні дозволяє виділити наступні активно діючі організації,

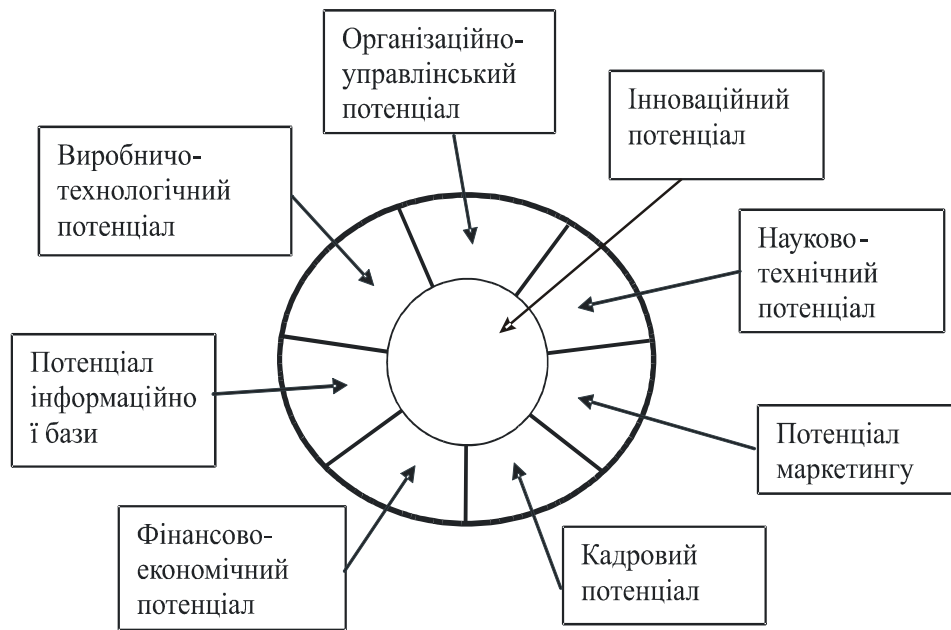


Рис. 1. Структура загального потенціалу підприємства

інститути й соціальні групи: інноваційний потенціал, що безпосередньо формується підприємством для цілей успішного функціонування на ринку й досягнення конкурентних переваг; інноваційний потенціал, що формується державою, що концептуально регламентує інноваційну сферу; інноваційний потенціал, що формується науково-дослідними організаціями, що є каталізаторами інноваційних процесів; інноваційний потенціал, що формується освітніми установами, що є постачальниками різних освітніх послуг, у т.ч. щодо підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки кадрів за узгодженням з підприємствам.

Залежно від рівня розвитку інноваційний потенціал необхідно, на наш погляд, підрозділяти на інноваційний потенціал з високим рівнем розвитку й з низьким рівнем розвитку. При цьому рівні розвитку визначають екстенсивні й інтенсивні шляхи розвитку підприємства.

Класифікація за видами нововведень дозволяє виділити інноваційний потенціал підприємства, сформований на основі продуктивних і процесних нововведень, сформований на основі технічних і організаційних нововведень та сформований на основі базових і нововведень, що модифікують, що дає можливість визначити спрямованість інноваційного розвитку підприємства.

Залежно від характеру потреб, що задовольняються, для цілей управління доцільно виділити інноваційний потенціал, орієнтований на існуючі потреби, інноваційний потенціал, орієнтований на потреби, що розвиваються, й інноваційний потенціал, орієнтований на формування нових потреб.

Залежно від орієнтації на пріоритети в конкуренції

можливе виділення інноваційного потенціалу, орієнтованого на високу продуктивність; інноваційного потенціалу, орієнтованого на пристосування до певного ринку; інноваційного потенціалу, орієнтованого на підвищення гнучкості виробництва; інноваційного потенціалу, орієнтованого на прискорення нововведень.

За тенденціями до змін представляється можливим виділення переважно динамічного й переважно статичного інноваційного потенціалу підприємства. Перший випадок можливий при стабільно лідируючому або монопольному положенні підприємства на ринку. Останній може містити як прогресивні, так і регресивні зміни залежно від складних умов функціонування підприємства.

За ступенем інтеграції можливе виділення інноваційного потенціалу окремого підприємства, інноваційного потенціалу, що входить у корпорацію, корпоративного інноваційного потенціалу інноваційного потенціалу галузі, держави.

В центрі уваги інноваційного менеджменту, як складової загальної системи управління підприємством, повинен бути потенціал підприємства як головний критерій доцільності його існування. Розвиток підприємства слід розглядати як реакцію на зміни зовнішнього середовища, тобто враховувати стратегічний аспект.

Звідси потенціал підприємства має дві складові: готовність до стабільної виробничої діяльності та готовність до інновацій. Від стану інноваційного потенціалу залежить вибір інноваційної стратегії. А його оцінка — необхідний етап процесу розробки стратегії [10]. Таким чином, інноваційний потенціал — це ступінь готовності виконати завдання, що забезпечують до-

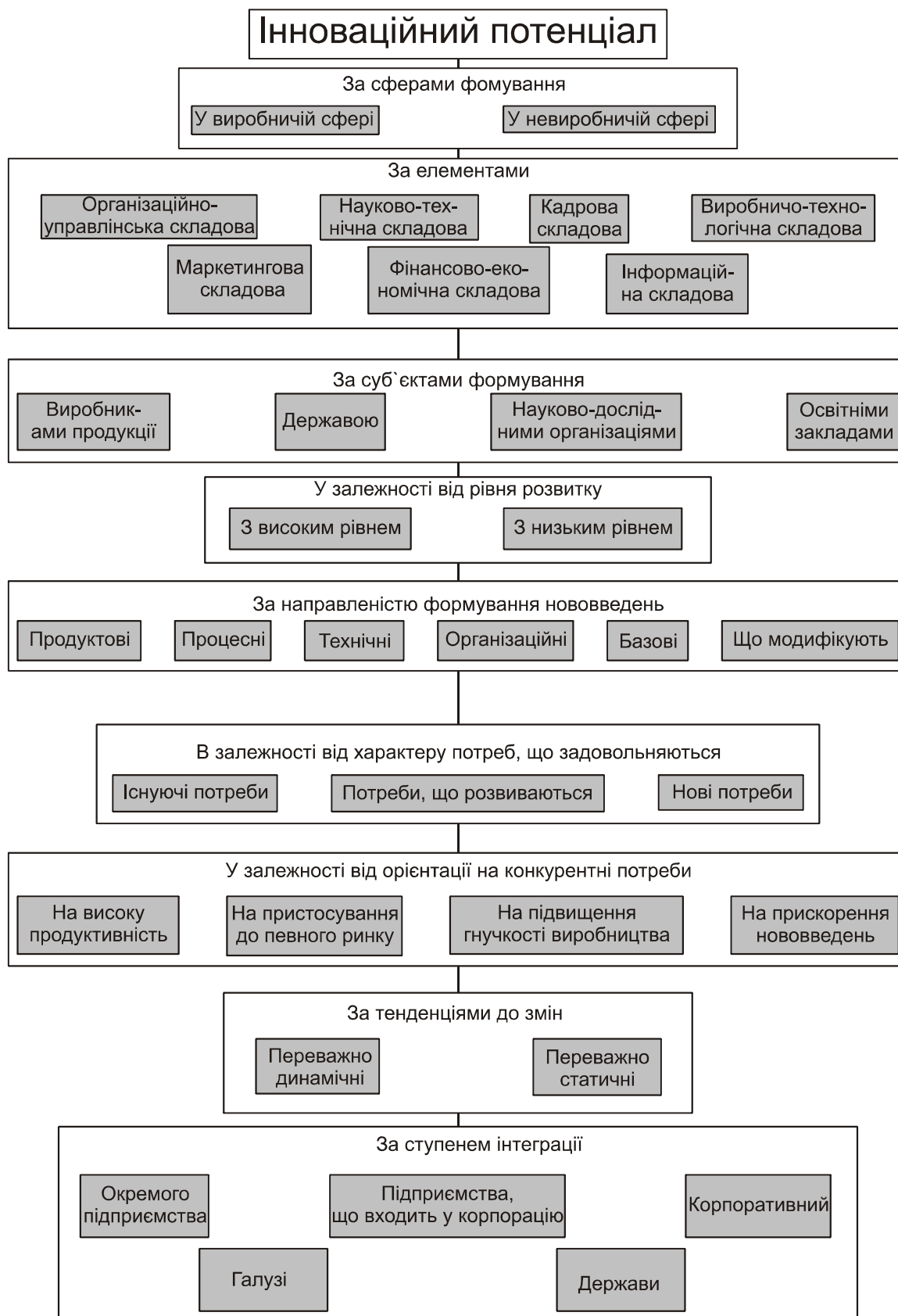


Рис. 2. Класифікація інноваційного потенціалу підприємства

сягнення поставленої інноваційної мети, тобто ступінь готовності до реалізації проекту чи програми стратегічних інноваційних змін [11].

Отже, потенціал це не просто показник, що характеризує стан об'єкта (системи), а категорія, що одночасно відображає сутність методологічних основ безлічі реальних процесів і явищ. Саме такий підхід дає можливість адекватно відобразити не тільки ту або іншу ситуацію, ті або інші відносини, але й процеси, і тенденції їхнього розвитку, а таким чином, ефективність функціонування економічної системи в цілому.

Висновки. Від величини інноваційного потенціалу залежить вибір тієї або іншої стратегії інноваційного розвитку. Так, якщо у підприємства є всі необхідні ресурси, то воно може піти шляхом стратегії лідера, розробляючи й впроваджуючи принципово нові або базисні інновації. Якщо інноваційні можливості обмежені, то доцільно їх нарощувати й обирати стратегію послідовника, тобто реалізовувати поліпшуючі технології.

Визначення інноваційного потенціалу підприємства, на нашу думку, має велике практичне значення, беручи до уваги особливості й тенденції, що позначилися у сучасних умовах господарювання, коли економічний ріст усе більше й більше залежить від здатності генерувати високу інноваційну активність.

Атрибутом сьогоденних економічних процесів є надзвичайна конкуренція й мінливість у зовнішньому середовищі, звідси гостра необхідність, як у забезпеченні самого безперервного ресурсного обміну, так і в забезпеченні якісного перетворення ресурсів у готову продукцію. В основі цього процесу, на нашу думку, повинна лежати система управління інноваційним процесом, що покликана бути основним фактором розвитку підприємства. Таким чином, необхідне створення ефективної, цілісної системи управління інноваційним процесом у рамках підприємства.

Література

1. **Балабанов И. Т.** Инновационный менеджмент : учеб. пособие / И. Т. Балабанов. — СПб. : Питер, 2000. — 432 с. 2. **Верба В. А.** Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В. А. Верба, І. В. Новікова // Проблеми науки. — 2003. — №3. — С. 22 — 31. 3. **Бузько И. Р.** Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятий : монография / И. Р. Бузько, И. Е. Дмитренко, О. А. Сущенко. — Алчевск : Изд-во ДГМИ, 2002. — 216 с. 4. **Ілляшенко С. М.** Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи / С. М. Ілляшенко. — Суми : ВТД „Університетська книга”, 2003. — 278 с. 5. **Фридлянов В. Н.** Инновационный потенциал как фактор развития. Межгосударственное социально-экономическое исследование /

В. Н. Фридлянов, Б. К. Лисин // Инновации. — 2002. — №7. — С. 17 — 34. 6. **Кочетов С. В.** Методы стимулирования инновационного потенциала предприятия / С. В. Кочетов // Инновации. — 2005. — №7. — www.mag.innov.ru. 7. **Основы инновационного менеджмента: Теория и практика : учеб. пособие / под ред. П. Н. Завлина и др.** — М. : ОАО НПО Изд-во “Экономика”, 2000. — 475 с. 8. **Друкер П. Ф.** Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения / П. Ф. Друкер ; пер. с англ. М. Котельниковой. — М. : ФАИР-ПРЕСС, 1998. — 288 с. 9. **Мескон М. Х.** Основы менеджмента / М. Х. Мескон. — М. : Дело, 1997. — 704 с. 10. **Федулова Л.** Инновационный менеджмент в Україні: проблеми та шляхи формування / Л. Федулова // Економіст. — 2002. — № 2. — С. 52 — 54. 11. **Онишко С. В.** Фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки / С. В. Онишко // Фінанси України. — 2003. — №6. — С. 67 — 74.

Фірсова С. М., Чеботар С. В. Основні елементи інноваційного потенціалу

У статті розглянуто основні поняття інноваційного потенціалу як системного показника, що характеризує рівень ефективності управління підприємством у реалізації стратегії інноваційного розвитку.

Ключові слова: інноваційна теорія, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, управління підприємством, інноваційні можливості, рівень ефективності управління.

Фирсова С. Н., Чеботарь С. В. Основные элементы инновационного потенциала

В статье рассматриваются основные понятия инновационного потенциала как системного показателя, который характеризует уровень эффективности управления предприятием в реализации стратегии инновационного развития.

Ключевые слова: инновационная теория, инновационный потенциал, инновационное развитие, управление предприятием, инновационные возможности, уровень эффективности управления.

Firsova S. N., Chebotar S. V. Basic elements of innovative potential

In the article the basic concepts of innovative potential are examined as a system index which characterizes the level of efficiency of management an enterprise in realization of strategy of innovative development.

Key words: innovative theory, innovative potential, innovative development, management, innovative possibilities, level of management efficiency, an enterprise.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2011

Прийнято до друку 26.08.2011